

Н. О. Шевченко,
к. е. н., доц., докторант, Донецький державний університет управління

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ЯК ПОЛІТИЧНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ ДЕРЖАВИ

Досліджено класифікацію груп та ієрархію показників стану продовольчої безпеки держави. Визначено вплив зростання ефективності функціонування агропродовольчої сфери на стан продовольчої безпеки держави. Досліджено алгоритм формування і реалізації політики продовольчої безпеки.

Classification of groups and hierarchy of indexes of the state of food safety of the state is explored. Influence of growth of efficiency of functioning of agrarian food sphere is certain on the state of food safety of the state. The algorithm of forming and realization of policy of food safety is explored.

Ключові слова: агропродовольча сфера, державне регулювання, продовольча безпека, формування, функціонування.

ВСТУП

Державне регулювання агропродовольчої сфери в основному полягає у виявленні ресурсних потреб галузей і у розподілі наявних ресурсів. Без урахування довгострокових пріоритетів, відсутності єдиної комплексної стратегії розвитку та аналізу ефективності витрат бюджетних коштів за попередній період такі заходи не мають належної ефективності. Діючий механізм бюджетної підтримки агропродовольчої сфери не є системним, не має довготривалої правової бази, має вимушений характер і являє собою свого роду реакцію на виникаючі проблеми. Лібералізація продовольчого імпорту в результаті вступу України до Світової організації торгівлі в умовах низького рівня конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників та відсутності протекціоністської політики щодо їх захисту призвели до зниження рівня стійкості та незалежності продовольчого ринку держави. Трансформаційні процеси в агропродовольчій сфері посилили диференціацію в рівнях розвитку регіонів України. При цьому регіони аграрної орієнтації опинилися у стані економічної депресії.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних та організаційно-практичних засад розвитку національної аграрної політики внесли такі вчені, як В. Амбросов, В. Андрійчук, О. Бородіна, П. Гайдучський, В. Геєць, О. Гойчук, Б. Данилишин, О. Даций, М. Дем'яненко, С. Дем'яненко, В. Зіновчук, М. Калінчик, С. Кваша, І. Кириленко, М. Корецький, І. Лукінов, Ю. Лупенко, П. Макаренко, А. Малиновський, М. Малік, В. Март'янов, В. Месель-Веселяк, О. Могильний, Г. Мостовий, В. Нелеп, Т. Осташко, О. Онищенко, Б. Панасюк, Б. Пасхавер, Г. Підлісецький, П. Руснак, В. Рябоконт, П. Саблук, М. Сахацький, В. Ситник, В. Трегобчук, М. Хвесик, Є. Ходаківський, М. Хорунжий, Г. Черевко, В. Шиян, О. Шпичак, В. Юрчишин та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— дослідити класифікацію груп та ієрархію показників стану продовольчої безпеки держави;
— визначити вплив зростання ефективності функціонування агропродовольчої сфери на стан

продовольчої безпеки держави;

— дослідити алгоритм формування і реалізації політики продовольчої безпеки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Задоволення фізіологічних потреб людини якісними та безпечними продуктами харчування складає матеріальну основу біологічного, політичного, соціального та духовного існування індивіда, сім'ї, соціальної групи, держави, суспільства та людства в цілому. Питанню продовольчої безпеки відводиться особливе місце в концепціях національної безпеки більшості розвинутих країн світу. Інтеграція України у світове та європейське співтовариство актуалізує вказану проблему, оскільки лише за умови гарантування забезпечення населення продовольством за будь-яких умов держава може проводити незалежну політику. З конституційного визначення України як соціальної держави, політика якої спрямована на створення умов щодо забезпечення гідного рівня життя людини, і положень ст. 48 Конституції України, які відносять до відання держави установалення основ державної політики, зокрема продовольчої, а також державних програм галузі соціального розвитку, впливає, що держава як соціальна служба має виконувати ряд зобов'язань перед суспільством.

Насамперед, вона має захищати права громадян на повноцінне харчування. Забезпечуючи захист цього права, держава має знаходити засоби щодо ліквідації продовольчої залежності від зарубіжних країн і скорочення імпорту продовольства. Держава покликана установити соціальний порядок, створити справедливу політику продовольчого забезпечення, сприяти при цьому підвищенню рівня калорійності добового раціону харчування населення, усуненню дисбалансу споживання їжі між соціальними групами, підвищенню купівельної спроможності бідних і соціально незахищених верств населення, в т.ч. осіб з фіксованими доходами (пенсіонерів, студентів), що залежать від державного соціального забезпечення.

Під продовольчою безпекою слід розуміти такий еколого-економічний стан держави, за якого всі її громадяни забезпечені продовольством у необхідній кількості, асортименті та відповідній якості, що підтримує найвищий рівень їх фізичного і психічного здоров'я. При цьому існують відповідні ресурси, потенціал та механізми постійного збереження такого стану (переважно власними силами держави для всіх верств населення незалежно від зовнішніх і внутрішніх факторів та за умови збереження сприятливого стану навколишнього середовища. На основі наведеного визначення розроблено систему показників, на основі якої може визначатися стан продовольчої безпеки як окремого регіону, так і держави загалом [1, с. 4; 3, с. 73].

Для системи продовольчої безпеки характерні певні принципи формування. Стрижневим є принцип соціальності, який передбачає цільову спрямованість цієї системи та кожної її складової на задоволення харчових потреб людини. Другим важливим принципом є комплексність, що означає одночасний вплив на всі складові системи. Наступний принцип — сис-

темність, який передбачає всебічний підхід до вирішення економічних, соціальних, екологічних та інших аспектів проблеми продовольчої безпеки. Ще один важливий принцип — адекватність у виборі регуляторів, що пов'язано з неоднозначністю їх дії на різних етапах розвитку економічної системи та в умовах зміни кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринків.

Останній принцип — стійкість системи, тобто обов'язкове дотримання вищевказаних принципів соціальності, комплексності, системності та адекватності незалежно від зміни зовнішнього середовища. Агропродовольча сфера являє собою один з об'єктів управління аграрної політики, на який покладається завдання формування пропозиції на продовольство. Одночасно потрібним є формування попиту на нього, тому в даному випадку необхідним є системний підхід, що передбачає визначення пріоритетів за кожним напрямом аграрної політики з подальшим їх розглядом у взаємозв'язку. Заходи щодо аграрних товаровиробників та переробних підприємств доповнюються заходами щодо підприємств сфери торгівлі й населення. Продовольча безпека формується на основі холистичного підходу, який передбачає тісний взаємозв'язок між всіма складовими зазначеного процесу.

Початковий етап формування продовольчої безпеки вимагає створення системи моніторингу, на яку покладається завдання визначення фактичного її стану, прогнозування внутрішніх та зовнішніх загроз продовольчої безпеки. На цій основі розробляються заходи щодо локалізації та нейтралізації негативних факторів, що впливають або можуть у майбутньому вплинути на зниження рівня безпеки. Система моніторингу продовольчої безпеки зосереджується на наступних напрямках: агропродовольче виробництво, продовольчий ринок, споживання продовольства, харчування населення, якість та безпека продовольства [4, с. 89].

Проте, перелік показників, які використані при оцінці стану продовольчої безпеки держави, не дозволяє повною мірою оцінити всі сторони вказаної категорії. Міністерством економіки України продовольча безпека розглядається як такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-економічну та політичну стабільність у суспільстві, стійкий та якісний розвиток нації, сім'ї, особи, а також сталий економічний розвиток держави. При цьому в розрахунок індикатора продовольчої безпеки немає показників, які характеризували б продовольче самозабезпечення держави, що є одним із вагомих факторів підтримки сталого економічного розвитку, забезпечення соціальної і політичної стабільності в суспільстві; показників, що характеризують безпеку продовольства, рівень диференціації у споживанні основних продуктів харчування. Позитивними факторами, які протягом останніх років сприяли підвищенню рівня продовольчої безпеки держави, були збільшення обсягів споживання основних продуктів харчування населенням, нарощування виробництва м'яса усіх видів та сприятлива цінова ситуація на внутрішніх та зовнішніх ринках продовольства.

Формування продовольчої безпеки відбувається з урахуванням економічних інтересів та при створенні економічного механізму, який стимулює розвиток агропродовольчої сфери. Зростання її продуктивності за рахунок вітчизняної сировини дозволить отримати триєдине вирішення проблематики продовольчої безпеки [5, с.20]. По-перше, зростатиме фізична доступність продуктів харчування. По-друге, відбуватиметься ріст валового внутрішнього продукту та валового регіонального продукту, що забезпечуватиме збільшення наповнюваності відповідних бюджетів та відповідно можливість реалізації соціальних програм, які підвищують рівень економічної доступності продовольства. Остання також може зростати за рахунок зниження цін на продукти харчування, які мають низьку цінову еластичність попиту, за умови впровадження нових виробничих технологій та стабільності цін на ресурси, що споживаються в галузі. При цьому відбуватиметься скорочення рівня диференціації у споживанні продуктів між окремими соціальними групами населення, оскільки карегорії населення з низькими доходами витрачають на продукти харчування більшу частку доходів, ніж групи з середніми та високими доходами.

Для депресивних аграрно орієнтованих регіонів питання стимулювання розвитку агропродовольчої сфери має особливе значення, оскільки від його вирішення залежить стан регіонального соціально-економічного розвитку в цілому, що пов'язано зі значним позитивним мультиплікативним впливом економічного росту в агропродовольчій сфері на інші галузі економіки. По-третє, з'являтимуться можливості для підвищення конкурентоспроможності агропродовольчої сфери, що забезпечуватиме збільшення виручки, в т.ч. експортної.

Отже, агропродовольча сфера може стати базовою передумовою для більш широкого розвитку всієї економіки та формування вищого рівня продовольчої безпеки. При цьому має враховуватися, що кожен наступний приріст агропродовольчого виробництва пов'язаний з необхідністю залучення не-сільськогосподарського капіталу, зокрема у вигляді ефективних засобів виробництва, професійного кадрового складу, розвинутої фінансової та матеріально-технічної інфраструктури та ін.

Проблема продовольчої безпеки має вирішуватися не лише на національному, а й на регіональному рівні. Це зумовлено нерівномірністю соціально-економічного розвитку окремих територій держави, що є наслідком значних відмінностей у природно-кліматичних умовах, виробничо-економічному потенціалі та ін. Підвищення рівня відповідальності суб'єктів держави за забезпечення населення якісним продовольством вимагає формування адекватної регіональної політики продовольчої безпеки.

Реалізація аграрної політики продовольчої безпеки передбачає необхідність забезпечення тісної взаємодії між усіма суб'єктами, що відповідають за процес її формування. Це сприятиме узгодженості політики в усіх сферах, що пов'язані з продовольчою безпекою, та запобігатиме завданню шкоди здоров'ю населення, докільню й економіці держави.

Процес формування і реалізації аграрної політики продовольчої безпеки повинен починатися з дослідження складу харчових продуктів, які виробляються в державі, та створення відповідного банку даних.

На цій основі проводиться моделювання харчових раціонів для різних вікових груп населення з урахуванням територіального рівня екологічного навантаження та прогнозується фізіологічна потреба населення країни в харчових продуктах. З урахуванням експортних можливостей країни за окремими групами продовольчої продукції формуються баланси продовольчих ресурсів, які використовуються при розробці стратегії формування продовольчої безпеки.

При цьому важливим є організований моніторинг за характером змін, що відбуваються, їх кількісна і якісна оцінка з метою підготовки відповідних рекомендацій та управлінських рішень. Система моніторингу базується на поєднанні економічних та соціальних індикаторів з показниками, які відображають результативність діяльності органів влади з вирішення проблеми продовольчої безпеки.

ВИСНОВКИ

Таким чином, формування загальнодержавної та регіональної продовольчої безпеки є ключовим пріоритетом аграрної політики. Вказаний процес базується на холістичному підході, який передбачає тісний взаємозв'язок між агропромисловою, сільськогосподарською, продовольчою, зовнішньоекономічною політикою, діяльністю щодо забезпечення якості й безпеки продовольства та раціонального харчування населення. Вплив на агропродовольчу сферу, яка формує пропозицію на продовольство, доповнюється заходами стимулювання попиту на нього шляхом реалізації соціальних програм, метою яких є забезпечення достатнього рівня харчування усіх категорій населення, забезпечення ефективної зайнятості, демонополізації продовольчого ринку, здійснення цінової політики щодо обмеження рентабельності та торговельних націнок на базові продукти харчування до економічно обгрунтованого рівня.

Література:

1. Гайдуцький П.І. Україні потрібна нова аграрна політика // Економіка АПК. — 2005. — №10. — С. 3—7.
 2. Григоренко А.В., Запольский М.И.. Интеграция субъектов сельских территорий: некоторые подходы по оценке их деятельности // Весцы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. — 2008. — №1. — С. 18—23.
 3. Дем'яненко С., Свідерська І. До питання про стратегію розвитку аграрної політики України // Економіка України. — 2004. — №8. — С. 72—79.
 4. Карпенко В. В. Стратегічне планування розвитку сільських територій в Україні. // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. ОРІДУ. — Вип. 2 (26). — О.: ОРІДУ, 2006. — С. 88—96.
 5. Хакен Г. Синергетика. — М., 1985 — 404 с.
- Стаття надійшла до редакції 21.11.2010 р.*